

**ELIO
ČIKOŠ MON PERIN
Čokolateria HEDONA
Otok Krk MONDRAGON
SOCIJALNA ZADRUGA EKOMOZAIK
HUMANA NOVA OKUS DOMA
Zadružna pivara BRLOG URIHO
BAGEL**

Social Economy for Employment
in Montenegro

SEEM

**PRIMJERI
DOBRE PRAKSE
DRUŠTVENOG
PREDUZETNIŠTVA**

Izdavač: Fondacija za razvoj sjevera Crne Gore
Uli. Ivana Milutinovića 10
81 400 Nikšić
Tel: 040 212 484
www.forsmontenegro.org

Uredništvo: Sonja Vuković
Tamara Todorović

Autor tekstova: Sonja Vuković

Grafička obrada: Pronbi d.o.o.

Lektura: Janko Jelić

Štampa: Ras Press d.o.o.

Tiraž: 1 000 primjeraka

Jun 2017.

Uvod

Društveno preduzetništvo najčešće se poistovjećuje sa stvaranjem prilika za zapošljavanje socijalno isključenih, odnosno teško zapošljivih grupa: pripadnika manjina, osoba s invaliditetom, rehabilitovanih zavisnika, bivših zatvorenika, dugotrajno nezaposlenih kao i drugih marginalizovanih grupa. Najčešće se radi o udruženjima ili ustanovama koje za svoje korisnike stvaraju radna mjesta u pomalo zaštićenom okruženju i mnoge države u svojim programima socijalnog zapošljavanja veliki naglasak stavljaju upravo na podsticajne mjere stvaranja radnih mesta unutar društvenih preduzeća i socijalnih zadruga.

Dobra praksa u svijetu i zemljama regije

U svijetu postoje različiti modeli društvenog preduzetništva i svi su uslovjeni lokalnim prilikama i procesima.

Na primjer, u **zemljama Latinske Amerike** poput Argentine, Brazila i Venecuele u toku je oživljavanje propalih preduzeća i njihov preobražaj u radnička dioničarska društva ili radničke zadruge. U Argentini su radnici, nakon velikog ekonomskog sloma 2001. godine i bankrota brojnih preduzeća, jednostavno odlučili da nastave s proizvodnjom. Zgrade i postrojenja su i dalje bili tu, nedostajali su samo šefovi. Preuzeli su propale fabrike i pretvorili ih u priče sa uspješnim završetkom. U tome im je svakako pomogao visok nivo solidarnosti i Nacionalna federacija samoupravnih radničkih kooperativa (FACTA) – pokret koji je nastajao spontano i u nastojanju da se sačuvaju radna mjesta.

Jedan od uspješnih evropskih primjera rješavanja nezaposlenosti i siromaštva je **talijanski model kooperativa**, koji je naročito uspješan na sjeveru zemlje, gdje je stvorena mreža moćnih konglomerata kooperativa. Pokrajina Emilia Romanja sa gotovo 4,5 miliona stanovnika ima vjerovatno najsnazniju kooperativnu ekonomiju na svijetu. Ovdje su 2 od 3 stanovnika članovi neke od 7.500 kooperativa, koje zajedno stvaraju 30% BDP-a regije. Istovremeno na jugu Italije u uslovima znatno nižeg stepena socijalne kohezije razvijaju se razni modeli društvenog preduzetništva. Neki od njih nastaju na imanjima oduzetim mafijaškim klanovima i prolaze trnoviti put pozicioniranja na tržištu u tradicionalnom društvu talijanskog juga.

Ukratko o nekim primjerima dobre prakse

SUMA – samoupravna radnička zadruga koja zapošljava 150 zadrugara, osnovana 1975. godine u Lidsu, trguje organskim proizvodima i u potpunosti poštuje *Fair Trade* principe (principle fer trgovine); svi radnici imaju iste zarade i ravnopravno učestvuju u odlučivanju www.suma.coop

Kozmetika dr. Hauschka – ugledni proizvođač prirodne kozmetike, koji je u potpunosti u vlasništvu zaposlenih; ponosni na svoje poslovanje kao neprofitne korporacije, jer se cijelokupna dobit ulaže za dobrobit zajednice. (www.dr.hauschka.com)

John Lewis Partnership – je najveća britanska radnička zadruga, koja zapošljava 70.000 radnika. Ovaj vodeći ugledni britanski lanac ekskluzivnih robnih kuća 50% dobiti raspoređuje zaposlenima, dok se drugih 50% daju za različite programe u zajednici. (www.johnlewis.com)

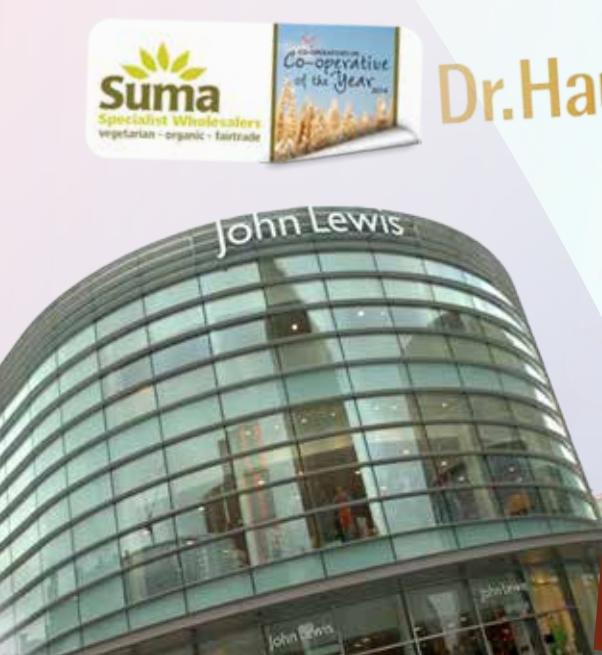
Kooperativa Placido Rizzotto - na Siciliji stvara brend "Libera Terra" u okviru kojeg proizvodi i plasira organske i "Mafia-free" proizvode i ostvaruje godišnji prihod od oko 6 miliona eura. Hrana se proizvodi na bivšim imanjima mafijaških bosova; 70-ak proizvoda iz 8 kooperativa plasira se širom svijeta. (www.liberaterra.it)

U zemljama u tranziciji društveno preuzetništvo po pravilu izrasta iz udruženja, neprofitnih organizacija koje traže rješenja za svoje korisnike, marginalizovane grupe poput dugotrajno nezaposlenih, osoba s invaliditetom i izbjeglica. U isto vrijeme je dijelom zasnovano na dugogodišnjoj tradiciji i principima zadrugarstva.

Rezultati istraživanja OECD-a, u okviru LEED¹ programa navode da su upravo zemlje u tranziciji posebno pogodne za razvoj društvenog preuzetništva jer u tim okvirima nalazimo neefektivnu socijalnu državu i nedovoljno razvijeni sistem pružanja socijalnih usluga. A upravo su tranzicijski procesi, uključujući prelaz iz socijalističkog u kapitalistički model upravljanja i privatizaciju doveli do rastućeg siromaštva i sve veće potrebe za socijalnim uslugama.

U takvim okvirima javljaju se organizacije civilnog društva koje zauzimaju mjesto preuzetnika, udružuju resurse, pronalaze oskudna sredstva iz socijalnih fondova i kolektivnim akcijama započinju preuzetničke aktivnosti.

1 LEED – Local Economic and Employment Development Programme – Program lokalnog ekonomskog razvoja i podsticanja zapošljavanja pokrenut 1982. godine u okviru OECD-a s ciljem stvaranja razvojne platforme i podrške vladama i lokalnim zajednicama u stvaranju novih radnih mesta

MONDRAGON

*“Humanost na djelu – ljudi, timski rad, konkurentnost i solidarnost.
Mi smo MONDRAGON.”*

Jedno od najpoznatijih i najuspješnijih društvenih preduzeća, koje posluje po zadružnom principu, razvilo se u multinacionalnu kompaniju sa 261 socijalnim preduzećem, odnosno zadrugom i više od 74.000 zaposlenih u 41 zemlji svijeta. **Mondragon** svoje početke duguje vizionaru, mladom katoličkom svešteniku *Hose Maria Arizmendiarieti*.

On je po završetku španskog građanskog rata nastojao pronaći kreativna rješenja za ekonomski i socijalni probleme po svemu zaostale regije u planinskom dijelu španske pokrajine Baskije. Osnovao je tehničku školu s namjerom da stvori stručni i motivisani kadar koji će biti u stanju da otvara radna mjesta i vodi poslovanje. Već 1955. godine pet mladih inženjera osnovalo je prvu kompaniju *Fagor Electromaticus*, a zatim je uslijedilo pokretanje drugih preduzeća, potrošačkih zadruga, prve štedno-kreditne institucije i stvaranje ostalih zadružnih institucija (banka *Caja Laboral*, Univerzitet *Mondragon*, sopstveni penzioni sistem i 15 razvojnih istraživačkih centara). Danas je to deseta po veličini kompanija u Španiji u kojoj je produktivnost za 60% veća nego u drugim kompanijama, jer su radnici ujedno i suvlasnici preduzeća i učestvuju u raspodjeli dobiti. Značajan faktor uspješnosti je i sistem solidarnosti i krizni fond koji kompanijama pomaže u premošćivanju kriznih situacija u poslovanju. Pored toga **Mondragon** 10% svoje dobiti ulaže u projekte u zajednici, od čega 40% za obrazovanje, razvoj i stvaranje novih radnih mjesto.

Poslovanje u vrijeme krize

U vrijeme posljednje ekonomске krize koja je pogodila gotovo cijeli svijet, Španija je svrstana među četiri najpogodenije zemlje EU. Kriza nije zaobišla ni **Mondragon** koji je 2009. godine, prvi put u 15 godina, bio prisiljen smanjiti broj radnika u jednoj od svojih kooperativa i premjestiti ih u druge koje kriza nije pogodila u tolikoj mjeri. Plate su svim zaposlenima **Mondragona** smanjene tek za 5 do 8%. Niko nije ostao bez radnog mjesta. Još jedna od zanimljivih strategija kako se **Mondragon** bori s krizom je i takozvana „banka radnih sati“. Ukoliko u nekom periodu nema posla za puno radno vrijeme radniku će se smanjiti satnica, a on će je nadoknaditi kada se posao opet poveća. Ako u tom slučaju radnik ne zaradi punu platu ona će mu se do iznosa od 80% nadoknaditi iz sistema socijalnog staranja. Isto tako, kooperative međusobno razmjenjuju sredstva i tako postižu stabilnost poslovanja i zadržavaju radna mjesta.

Jer, dok se u kapitalističkom svijetu neprestano nadmeće i podmeće, kooperative poput Mondragona svijet vide kao međusobno povezane djelove koji će zajedno samo biti jači i imati bolje šanse za opstanak i napredak.

Više informacija na: www.mondragon-corporation.com

Primjeri dobre prakse u regionu

MON PERIN d.o.o.

Društveno preduzeće s jedinstvenim modelom upravljanja osnovano je 2005. godine, kao društvo za turizam, ugostiteljstvo,

poljoprivredu i poslovanje nekretninama. U suvlasništvu je više od 900 malih dioničara, stanovnika male istarske opštine Bale i „priatelja“ Bale. Razlog za pokretanje ovog preduzeća bila je rastuća nezaposlenost i odlazak mladih s područja opštine. Kako bi zaustavili ovaj proces, načelnik opštine **Plinio Kukurin** je pokrenuo proces stvaranja društvenog preduzeća i za to uspio dobiti podršku svih domaćinstava na području opštine. Sami građani postaju osnivači i suvlasnici preduzeća s minimalnim finansijskim ulozima. Na taj način prikupili su dovoljno sredstava da na zemljištu, koje su dobili od opštine na dugogodišnji zakup, pokrenu turističku djelatnost. Osnovan je kamp, koji je zaposlio ljude, donio prihode za nova ulaganja, širenje i jačanje turističkih kapaciteta. Danas su Bale jedna od najrazvijenijih opština u Hrvatskoj s novim perspektivama razvoja. Naime, vizija koja se polako ostvaruje je stvaranje grada hotela, savremenog koncepta difuznog hotela, koji bi u slučaju Bale zauzimao cijelokupno staro gradsko jezgro. Idejni tvorac ovog koncepta g-din Kukurin navodi da su najveća vrijednost ovog jedinstvenog eko-socijalnog poslovnog modela ipak ljudi:

„U deset godina postojanja stvorili smo i novu generaciju Baljana, mladih i školovanih ljudi koji će biti nosioci razvoja i prosperiteta.“

Više informacija na: www.monperin.hr

SOCIJALNA ZADRUGA HUMANA NOVA

Udruženje ACT iz Čakovca, iz Hrvatske pokrenulo je socijalnu zadrugu **Humana Nova**, koja od stare odjeće i drugog tekstilnog otpada stvara nove upotrebljene predmete. Pritom stvara radna mjesta za 16 osoba, uglavnom dugotrajno nezaposlenih žena i 7 osoba s invaliditetom. Sav prikupljeni tekstilni otpad u potpunosti se iskoristi: dio odjeće odlazi u *second hand* radnju, a dio tekstila se redizajnira i nastaju novi odjevni i upotrebljni predmeti. Mlada dizajnerka Ines Palašek osmišljava i stvara dvadesetak novih proizvoda kao što su torbe, torbice za mobilne telefone *Mobice*, papuče *Bibike*, kecеле *Pregice*, platnene vrećice i kuhinjske rukavice *Ručice*. Veliki dio proizvoda prodaje se putem veb prodavnice www.shop.humananova.org, ali i kroz saradnju s poslovnim sektorom.

Neiskorišćeni komadi tkanine koji ostaju nakon prekravanja šalju se na dalju preradu u fabriku Regeneracija d.o.o. u Zabok, koja od njih proizvodi izolacioni materijal. Na taj način **Humana Nova** zbrinjava veliki dio tekstilnog otpada i doprinosi sortiranju i recikliraju otpada, odnosno očuvanju životne sredine. Nosioci su standarda kvaliteta ISO 14001 i SA 8000. Zahvaljujući uspješnom poslovanju zadruga svoj poslovni model, koncept rada, filijale i prodavnice širi na Koprivnicu, Zagreb, Istru, Slavoniju i druge hrvatske regije. Na taj način povećava uticaj svog poslovnog modela, pokreće regionalne Reuse centre i otvara mogućnosti za nova zapošljavanja socijalno isključenih grupa.

Zadružna pivara BRLOG

Dvije djevojke iz Zadra pokrenule su prvu zadružnu pivaru u Hrvatskoj i tako same sebi stvorile radna mjesta. Odlučile su se za model društvenog preduzetništva, odnosno zadruge jer pored stvaranja zarade žele uticati i na razvoj svoje zajednice i poslovati na ekološki osviješten način. Novac za početak poslovanja skupile su kroz dobro osmišljenu crowdfunding kampanju putem *Indiegogo platforme*. Stvaraju sopstvenu recepturu zanatskog piva i robnu marku „Plavuša“ po uzoru na uspješan *American Blonde Ale*. Pivo plasiraju lokalno kroz zadarske restorane i kafiće, a potražnja za ovim jedinstvenim kraft pivom sve je veća.

Na pitanje zašto baš zadruga, Maja i Ana odgovaraju:

„Zato što je to najbolji poslovni model koji prijatelje različitih znanja i vještina spaja u jedinstven i kreativan tim. Uobičajene karakteristike zadruge su ekonomska održivost i društvena odgovornost koje se nadopunjaju glavnim vodiljama našeg tima – međusobnim uvažavanjem i solidarnošću.“

Ovo je način na koji možemo mijenjati svijet.

Pojedinačno ne možemo mnogo, ali zajedno smo sila raznovrsnih i zanatskih vještina.

A zašto baš pivo?

„Nama pivo nije samo piće. Pivo je proces i sadržaj koji nam nedostaje u tom malom primorskom gradu, posebno izvan turističke sezone. Pivo je posao, pivo su ljudi koje Zadar treba da bi ga zimi oživjeli.“

Više informacija na: <https://www.facebook.com/BRLOGpivovara/>

Ana i Maja, osnivačice i suvlasnice Brloga

Čokolateria HEDONA d.o.o.

Fabrika čokolade i pralina u vlasništvu Udruženja invalida Križevci, koja obezbeđuje posao i udobno radno okruženje za 6 osoba s invaliditetom. Model zapošljavanja razvijan je kroz projekat finansiran sredstvima EU i bio je vođen idejom stvaranja radnih mesta za osobe s invaliditetom koje završavaju srednju slastičarsku školu i kao takvi ostaju trajno nezaposleni. Dakle, inicijativa je krenula od strane udruženja koje je nastojalo riješiti problem svojih članova. Uz pomoć tehnologa osmišljena je i pokrenuta manufaktturna proizvodnja čokolada i pralina i zaposlen je direktor koji je vodio brigu o prodaji i plasmanu proizvoda.

Puno pažnje posvećeno je oblikovanju proizvoda, dizajnu ambalaže i stalnom razvoju novih proizvoda i njihovom prilagođavanju zahtjevima tržišta. Tako je pokrenut i poslovni program za kompanije za koje se prema narudžbi izrađuju čokoladni poslovni pokloni s logotipom kompanije i u ambalaži koja je vizuelno prilagođena potrebama kupaca.

Zahvaljujući kvalitetu proizvoda, individualnom pristupu i konceptu društveno odgovornog poslovanja **Hedona** sve lakše nalazi tržište za svoje proizvode. Prodaja je započela kroz **Hedona veb trgovinu** i čokoladnu kućicu u Križevcima da bi se zatim proširila na dvadesetak prodajnih mesta uključujući hotele i dobro posjećene trgovačke centre u Zagrebu.

Više informacija
na: www.hedona.hr

BAGEL

Bagel je društveno preduzeće iz Beograda, koje je pokrenulo Udruženje Atina u cilju ekonomskog osnaživanja žrtava trgovine ljudima. Preuzetništvo se zasniva na prodaji malih obroka (prije svega „Bejgl” sendviča, supa i salata) i svježe cijedenih sokova. Ovo društveno preduzeće daje priliku za ponovno uključivanje u društvo osobama koje su žrtve trgovine ljudima i drugih oblika nasilja. Zapošljava 5 osoba, a kako trgovina i usluge keteringa nalaze svoju tržišnu nišu u planu je otvaranje i novih radnih mesta.

Više informacija na: www.bagel.rs

ČIKOŠ

Štamparija **Čikoš** zasniva svoj rad na jednostavnom motu: *Jednakost i pružanje mogućnosti!* To je društveno preduzetništvo iz Subotice koje zapošljava više od 30 osoba s invaliditetom i pritom nastoji svojim klijentima pružati vrhunske usluge. Nudi usluge štampe, odnosno izrade svih grafičkih proizvoda koristeći visoke tehnologije za štampanje. Isto tako vrše i usluge trgovine na veliko i malo kancelarijskim materijalom i školskim priborom.

Više informacija na: www.cikos.rs

ELIO

ELIO – servis za hemijsko čišćenje i pranje veša (vešeraj) je uspješno društveno preduzeće u vlasništvu Caritasa Šabac. Ovaj servis za hemijsko čišćenje, pranje i peglanje rublja prilika je za zapošljavanje žena iz društveno ugroženih grupa. Istovremeno, usluga je za korisnike/ce programa pomoći u kući, dostupna besplatno pa ovo društveno odgovorno preduzeće istovremeno obavlja dvojaku funkciju.

Više informacija na: www.caritas-sabac.rs

OKUS DOMA

Okus doma – društveno preuzetnička priča nastala kroz EU projekat ekonomskog osnaživanja i integrisanja tražilaca azila u Hrvatskoj. Započeo je kao istraživačko-gastronomsko-kulinarski projekat kroz koji su građani Hrvatske bili upoznati s kulturom i običajima zemalja porijekla izbjeglica. Grupa migranata pokrenula je kuvarske radionice iz kojih je nastalo preuzetništvo – *ketering* – priprema i dostava zanimljive, po ukusu i mirisu drugačije hrane koja nalazi svoje tržište na zagrebačkim proslavama i poslovnim ručkovima. Početna sredstva skupili su kroz *Indiegogo crowdfunding* kampanju koja im je omogućila opremanje kuhinje i kupovinu dostavnog vozila. Ova društvena zadruga zapošljava troje migranata i postaje sve poznatija, dobija nove klijente pa se očekuju rast i nova radna mjesta.

Više informacija na:

www.okus-doma.hr

EKOMOZAIK d.o.o.

EkoMozaik d.o.o. najveće je društveno preduzeće u Bosni i Hercegovini sa više od 100 zaposlenih, pripadnika različitih ranjivih grupa, najviše žena. Preduzeće je nastalo 2009. godine kroz projekat Fondacije Mozaik, a zasniva se na poljoprivrednoj proizvodnji i to ekološkoj. Osnova proizvodnje je plastenik na području opštine Šekovići koji se prostire na 5.017 m². Pored povrća i ukrasnog cvijeća **EkoMozaik** razvija i proizvodnju meda i bavi se iznajmljivanjem mehanizacije za poljoprivrednu proizvodnju.

Socijalna komponenta **EkoMozaika** najviše se ističe u činjenici da se cijela zarada koja je ostvarena u preduzeću ponovo ulaže u otvaranje novih radnih mjestra i širenje proizvodnih kapaciteta što rezultira razvojem zajednice.

Više informacija na: www.ekomozaik.ba

Energetske zadruge

Jedan od zanimljivih modela društvenog preduzetništva su energetske zadruge, čiji je broj u sve većem porastu. U Hrvatskoj ih je krajem 2016. godine bilo registrovanih sedam, ali to su tek početnički zamasi u odnosu na neke energetski osvješćenije zemlje EU. Na primjer, više od 50% obnovljivih izvora energije u Njemačkoj u vlasništvu je energetskih zadruga, odnosno građana, a u Danskoj taj se broj penje čak do 75%.

Energetske zadruge osnivaju se unutar lokalne zajednice i okupljaju građane, lokalne preduzetnike, a nerijetko i lokalnu samoupravu.

OTOK KRK

Dobar primjer je Energetska zadruga Otok Krk sa preko 200 članova, čiji su osnivači grupa građana, Grad Krk, lokalno građevinsko i komunalno preduzeće. Radi se o interesnom udruživanju kako bi građani imali lakši, jeftiniji i brži pristup korišćenju solarne energije u svojim kućama, preduzećima i stambenim zgradama. Članovi zadruge zbog velike količine uspijevaju da ostvare uštedu prilikom nabavke fotonaponske opreme za čak 40% i smanje cijenu projektne dokumentacije za čak tri puta. Istovremeno, u lokalnoj zajednici stvaraju se radna mjesta i zapošljavaju ljudi iz teže zapošljivih grupa, koji uglavnom rade na postavljanju i održavanju cjelokupnog sistema. Kako se radi o zadrugi, svaki zadružnik ravnopravno učestvuje u donošenju odluka, a podjela dobiti zavisi od uloga pojedinih zadružnika. Pritom se 30% dobiti obavezno ponovo ulaže u nove projekte u lokalnoj zajednici.

Više informacija na: www.ezok.hr

Socijalno zapošljavanje

U gotovo svim zemljama u tranziciji postoje tzv. zaštitne radionice ili integraciona preduzeća koja zapošljavaju osobe s invaliditetom.

URIHO

U Hrvatskoj je primjer dobre prakse **URIHO** – Ustanova za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom, koja pod tim nazivom djeluje od 1996. godine, ali je nasljednica najstarije zaštitne radionice u Hrvatskoj, koja je pod nazivom „Ivančica“ djelovala od 1946. godine. Zaštitno zapošljavanje ostvaruje se kroz nekoliko programa za tekstil, keramiku, metal, kožu, pozamanetriju, ortopediju, kartonažu i štampu. Od ukupno 481 zaposlene osobe, 55% čine osobe s invaliditetom različitih kategorija i profila. Proizvode plasiraju kroz veleprodaju i 5 prodajnih mjesta u Zagrebu.

Više informacija na: www.uriho.hr

Informacije o projektu

Brošura je nastala u okviru projekta *SEEM – Social Economy for Employment in Montenegro* koji je podržan sredstvima Evropske unije kroz grant šemu „Mladi, žene i dugoročno nezaposleni na tržištu rada“ u okviru Operativnog programa „Razvoj ljudskih resursa 2012-2013“, koji se finansira iz Instrumenta za pretpriступnu pomoć (IPA), za čiju implementaciju je odgovorno Ministarstvo rada i socijalnog staranja Crne Gore. Projekat ima za cilj doprinos zapošljavanju mladih, žena i dugoročno nezaposlenih kroz izgradnju njihovih kapaciteta i promovisanje socijalnog preduzetništva kao načina samozapošljavanja koji u isto vrijeme doprinosi rješavanju određenih društvenih problema. Kroz partnerstvo Fondacije za razvoj sjevera Crne Gore - FORS Montenegro kao nosioca projekta i Udruženja za kreativni razvoj Slap iz Hrvatske stvaraju se resursi za podršku daljem razvoju socijalnog / društvenog preduzetništva u Crnoj Gori. Ova publikacija tek je mali doprinos tom nastojanju. Udruženje Slap već se punih 16 godina bavi promocijom eko-socijalne ekonomije i pružanjem podrške nastanku brojnih modela društvenog preduzetništva u Hrvatskoj i široj regiji. Suosnivač je CEDRA HR-klastera za eko-društvene inovacije i razvoj – mreže centara podrške razvoju društvenog poduzetništva u Hrvatskoj te će dio znanja i iskustava svakako prenijeti i korisnicima SEEM projekta – sadašnjim i budućim društvenim preduzetnicima u Crnoj Gori.

With the support of
**Participation
Programme**

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Projekat *Social Economy for Employment in Montenegro - SEEM / Socijalna ekonomija za zapošljavanje u Crnoj Gori* realizuje FORS Montenegro u saradnji sa Udruženjem za kreativni razvoj Slap koje promoviše principe i vrijednosti eko-socijalne ekonomije i stvara održive modele društvenog preduzetništva.

Dobra ekonomija je ona ekonomija koja podstiče kvalitet života u cijeloj zajednici; koja stvara obilje prilika i mogućnosti da zadovoljimo svoje potrebe bez ugrožavanja drugih; koja prihvata odgovornost, a njeguje solidarnost; koja pravedno koristi i dijeli resurse; koja poštuje održivost ekosistema.

Ova brošura je izrađena uz pomoć Evropske unije. Sadržaj brošure isključiva je odgovornost Udruženja za kreativni razvoj Slap i FORS Montenegro - Fondacije za razvoj sjevera Crne Gore i ni na koji način se ne može smatrati da odražava stavove Evropske unije.